

До спеціалізованої вченої ради

К 64.109.01

при Харківській державній академії
дизайну і мистецтв

В І Д Г У К

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Чжоу Чена

«Китайська каліграфія: від традиції до практики використання у сучасному
дизайні», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата
мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.07 – дизайн

Пропонована до захисту праця складається із вступу, трьох розділів, висновків, довідникового апарату. Загальний обсяг роботи складає 360 сторінок, з яких: основною частиною є 160 сторінок тексту; довідникова частина містить список використаних джерел (185 позицій), термінологічний словник та альбом ілюстрацій (170 позицій).

У вступі розглядаються актуальність теми та основні наукові положення, які сформульовані вірно і відповідають вимогам положенню МОН України щодо кандидатських дисертацій. Дослідження Чжоу Чена проведено в рамках держбюджетної програми «Логіко-семіотичне моделювання візуального простору: культурні та філософські аспекти» (№ 0107U002131, 2012–2014).

Щодо актуальності теми дослідження, обґрунтованості наукових положень, їх достовірності, завершеності та новизни.

Дисертація Чжоу Чена “ Китайська каліграфія: від традиції до практики використання у сучасному дизайні”, як і випливає з її назви, присвячена особливостям застосування графіки китайського письма в предметних та просторових рішеннях минулих століть і проектній практиці сьогодення. На думку опонента, вибір зазначеної теми містить у собі певні ризики, водночас пропонує широкі дослідницькі можливості щодо комплексного аналізу

традиції та сучасності шрифтового мистецтва Китаю. З одного боку, поміж україномовних та російськомовних джерел маємо ґрунтовні праці, присвячені китайській каліграфії, зокрема такі питання, як етапи розвитку каліграфічної традиції, техніки письма, естетичні принципи були розглянуті досить адресно, настільки, що здійснення нових наукових і мистецьких відкриттів в обраній автором царині, може видатися вкрай складним, навіть, неможливим для вирішення завданням. З іншого боку – усвідомлений перегляд ракурсу сприйняття китайської каліграфії цілком дозволяє виявити і розкрити раніше не досліджені грані, що й було здійснено автором дисертації.

В сучасних умовах міжнародна культурна взаємодія слушно вважається однією з основних засад формування світового культурного простору. Вільний обмін досвідом, знаннями, мистецькими здобутками між представниками різних національних культур є важливою умовою активізації процесу творчого новаторства. У такому контексті особливої актуальності набувають праці, де: ґрунтовно досліджується історично набутий народами мистецький досвід; можливості усталених художніх традицій піддаватися сучасним інтерпретаціям; їх готовність до залучення у світові процеси культурної рецепції, водночас, дотримання балансу між ступенем відкритості впливам інших культур та умовою збереження ознак національної самобутності. Було би перебільшенням стверджувати, що автор дає відповідь на такі питання відносно китайської каліграфії, проте, саме звернення до окресленої тематики є актуальним і своєчасним.

Якщо поцікавитися уявленнями пересічного європейця щодо специфіки культурних традицій Сходу – виявляється, що у свідомості «Заходу» «Схід» неодмінно асоціюються із витонченістю і віртуозністю зразків каліграфії. Вподобання широких мас у цьому випадку збігаються з позицією науковців, художників, знавців шрифтового мистецтва та мистецтва східних культур. Так, вважаючи каліграфію унікальною, провідною поміж інших видів пластичного мистецтва, відомий дослідник ХХ

ст. і пропагандист китайської культури Чень Чжи-мая говорив: «Розуміння китайського мистецтва у всіх його різноманітних проявах має починатися з каліграфії. Вона є основою китайської естетики» Наголос на високому статусі каліграфічного мистецтва, насичення його філософією усіх сфер духовного життя Китаю пояснює формування особливостей сприйняття і передачі художньої форми китайськими митцями, власне, їх постійне апелювання до свого національного коду як у графічних, живописних творах, так і у зразках архітектури, скульптури, дизайну.

Таким чином, у даній дисертаційній роботі розглядаються актуальні питання пов'язані з міжстильовими і культурними взаємодіями.

Автором дисертації чітко викладено мету і завдання, обґрунтовано вибір напрямів і методів дослідження. Основні положення, отримані дисертантом в плані наукової новизни, резюме та висновки логічно взаємопов'язані.

Достовірність основних положень наукового дослідження, що виносяться на захист, підтверджується посиланням на висхідні і результативні дані інформаційної бази за темою дисертації.

Для того щоб обґрунтувати концепцію розвитку каліграфії, констатувати відмінність парадигм її осмислення, Чжоу Чену було необхідно узагальнити досить об'ємний матеріал філософських, соціологічних, мистецьких поглядів на характеристики каліграфії як особливого роду діяльності у працях китайських та європейських дослідників, що виступають теоретичною базою дослідження. Автором було проаналізовано великий обсяг художніх робіт, вивчено і введено до наукового обігу значний попередньо систематизований наочний матеріал за темою. Такий підхід дає право говорити про об'єктивність формулювань висновків.

Варто відзначити наукову новизну одержаних результатів, те, що дана робота дійсно є першим комплексним науковим дослідженням китайської каліграфії з позицій художнього формотворення, а також те наукове положення, що розкриває актуальність і необхідність висвітлення традиції

застосування каліграфії (мається на увазі розширене автором змістовне наповнення цього терміну) у предметно-просторовому середовищі.

У **розділі першому** Чжоу Чен розглядає історіографію проблеми, а також окреслює поле питань, пов'язаних з відсутністю сталої термінології, наголошує на існуванні розбіжностей у розумінні поняття «сучасна каліграфія». На основі аналізу спеціальної літератури пошукувач виділяє різні підходи до вивчення традиційних і сучасних форм китайської каліграфії, що свідчить про складність та багатоплановість природи такого мистецького явища.

Спираючись на дослідження фахівців різних галузей, на основі вивчення праць, присвячених філософським аспектам каліграфії, її естетичній проблематиці, темі ієрогліфіки, зв'язку каліграфії з живописом і літературою, автор представленої до розгляду праці доводить, що окремого дослідження, де розглянуті традиція і практика використання китайської каліграфії в сучасному дизайні немає. Отже, переконливе твердження про малу вивченість теми дисертаційного дослідження у вітчизняному мистецтвознавстві не залишає сумнівів щодо своєчасності і доцільності написання даної дисертації.

У першому розділі розкривається специфіка формування джерельної бази дослідження, формулюється загальна методика роботи, обґрунтовується використання обраних методів дослідження, а саме: історико-мистецтвознавчого методу для реконструкції процесу розвитку китайської каліграфії з точки зору хронології та еволюції, методу порівняльного аналізу в осмисленні традиційного і новаторського аспектів в історії каліграфії Китаю; методів систематизації, типологізації, прийомів структурно-морфологічного, семантичного, образно-стилістичного аналізу для виявлення основних напрямків у розвитку сучасної китайської каліграфії.

Застосовуючи обрані наукові методи, дисертанту вдалося системно охопити і розв'язати поставлені питання. Запропонована методологія відповідає характеру та меті роботи.

Утримуючись від переказу двох інших частин дисертації, присвячених безпосередньо традиції і сучасності китайської каліграфії, зосереджуся на тому, що – у **другому розділі** автор демонструє знання історії китайської цивілізації; розкриває картину еволюційного розвитку мистецтва каліграфії, на підставі чого констатує її незмінно високий статус поміж інших видів мистецтва та вплив на різні галузі художньої діяльності; розкриває методи формотворення ієрогліфічних знаків, що базуються на виявленні та ранжируванні складових з урахуванням дукту (послідовності); не залишає без уваги естетичні якості знаків, що у процесі еволюції зазнавали пластичних і композиційних трансформацій; досліджує участь класичної каліграфії у вирішенні предметно-просторового середовища; розглядає етап «народження сучасної китайської каліграфії»; з рештою, визначає критерії останньої. Тут варто відтворити їх в авторському формулюванні, це – «експериментальність, виражене авторське начало і новизна художнього рішення, відкритість внутрішніх елементних систем, освоєння навколишнього простору, відповідність новим технологіям». На думку опонента, визначені критерії сприймаються дещо узагальненими, котрі можемо застосовувати не тільки до мистецтва каліграфії, але й до інших мистецтв.

У **третьому розділі** Чжоу Ченом запропоновано комплексний аналіз арсеналу стилістичних засобів, що відповідають різним напрямкам розвитку сучасної китайської каліграфії; наведено багато фактичних відомостей про мистецьке життя Китаю, зібрано об'ємний матеріал щодо презентації здобутків китайської каліграфії; здійснено спробу виявити вплив китайської каліграфії на образотворчу традицію західної культури; до наукового обігу введено імена китайських художників і їхні твори. Широта емпіричної бази, ерудованість автора переконливо свідчать про логічну мотивацію доведень і основних положень дослідження. Висловлені Чжоу Ченом перспективні міркування щодо подальшого використання таких положень підтверджуються наведеним фактичним матеріалом

Висновки по дисертації об'єктивно представляють отримані наукові результати, повною мірою відповідають поставленим завданням.

Наведені у додатку рисунки підтверджують аргументацію головних позицій процесу дослідження.

Матеріали дисертаційної роботи пройшли належну апробацію на конференціях міжнародного і всеукраїнського рівня. Положення і результати роботи висвітлено у 16 статтях, 4 із яких опубліковано у фахових виданнях, 1 – у закордонному часопису.

Автореферат відображає зміст, основні положення, висновки, дисертаційної роботи і відповідає вимогам МОН України щодо написання авторефератів.

Цінність результатів даного дослідження для науки та практики

Отримані дисертантом Чжоу Ченом результати можуть бути використані при подальших дослідженнях теорії дизайну, образотворчого мистецтва, культурології, краєзнавства, в педагогічній діяльності при викладанні відповідних курсів, а також на всіх етапах сучасної дизайн-практики.

Зауваження стосовно тексту дисертації.

1.) Перед тим, як висловити зауваження, хочу звернути увагу, що об'єктом дослідження Чжоу Чен обрав китайську каліграфію. Ілюстративний додаток за темою дисертації містить зразки багатьох номенклатурних складових видавничо-поліграфічного дизайну, зокрема: плакату (іл.125-137); афіші (наприклад іл.139) книжкової чи журнальної обкладинки (наприклад іл.100), ідентифікаційної графіки (іл. 58, 61), кодексних видань (іл. 57, 65), тощо. В роботах багатьох дослідників достатньо прикладів, де ґрунтовно класифіковано особливості їх художнього шрифтового рішення. Наприклад, уже в середині ХХ століття європейські шрифтознавці визначали специфіку й «розумні межі поширення нової типографіки». До сьогодні продовжується полеміка стосовно еволюціонування таких одиниць шрифтової субстанції, як

знак, рядок, блок та інше (Ю. Герчук, Ю. Гордон, В. Кричевський, Е. Рудер, С. Серова, С. Телингатер, Я. Чихольд, О. Лагутенко, В. Мітченко, В. Чебанік.)

Можливо, що досліднику китайської каліграфії і не варто було би робити подібні зауваження, стосовно недостатньої обізнаності у питаннях європейської, радянської, української шрифтової школи, коли б до цього не спонукали окремі вислови Чжоу Чена, наприклад твердження щодо меншої дослідницької уваги до здобутків сучасної європейської шрифтової графіки або ж – сучасної каліграфії, наданого у першому загальному висновку дисертації, який наведемо дослівно: «В научной литературе Востока и Запада прослеживаются различия в направлениях изучения каллиграфии, трактовке терминов, определении границ деятельности каллиграфа и, соответственно, предмета исследования. Основной объем европейских публикаций ориентирован, преимущественно, на каллиграфию прошлых времен и традиционную каллиграфию настоящего».

2.) За словами автора навіть побіжний огляд наукових праць, присвячених сучасній каліграфії, показує неоднозначність та відсутність конвенції у наукових колах щодо визначення поняття «сучасна каліграфія». Погоджуючись, варто зауважити, що для знаходження спільних засадницьких позицій у цьому питанні, необхідно визначитися із змістовним насиченням висхідного поняття, власне – поняття «каліграфії», бодай побіжно розглянути поняття «рукописного шрифту», «шрифтового мистецтва», «типографіки».

3.) У підрозділі 3.5. «Китайська каліграфія і дизайнерські практики Заходу» Чжоу Чен відмічає зацікавленість європейських митців китайською каліграфією. Зокрема і на прикладі мистецького доробку російських та білоруських каліграфів. Було би логічно і цікаво дізнатися про існуючі у цьому напрямку вітчизняні напрацювання. На жаль, автор дисертації не використав у своїй роботі майже хрестоматійний приклад аналізу формотворчих елементів українського скоропису із застосуванням методу

